

تأثیر مبانی کلامی امامیه بر پیدایش حزب‌الله لبنان

علی کربلایی پازوکی*

مهدی قانعی اردکان**

صالح حسن‌زاده***

چکیده

مبانی کلامی در هر جنبشی، توجیه‌کننده جهت‌گیری‌ها و وجه تمایز آن نسبت به دیگر جریان‌های عقیدتی و سیاسی است. حزب‌الله لبنان نیز از این امر مستثنا نیست. مسئله اصلی تحقیق آن است که مبانی کلامی امامیه چه تأثیری بر پیدایش حزب‌الله، تداوم و سیاست‌هایش داشته است. روش این مقاله تحلیلی - تبیینی با رویکرد کلام سیاسی امامیه است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که زیرساخت‌های انقلاب اسلامی که خاستگاه آنها در مبانی کلامی تشیع نهفته است سبب پیدایش و استقرار حزب‌الله شده است. از این‌رو می‌توان گفت، حزب‌الله از نظر مبانی کلامی متأثر از انقلاب اسلامی است. آن دسته از مبانی کلامی امامیه که در شکل‌گیری حزب‌الله نقش بنیادینی داشته‌اند، عبارتند از: توحید در حاکمیت، ربوبیت و تشریح، امام‌شناسی و ولایت فقیه، مسئله ظهور و

واژگان کلیدی

مبانی کلامی امامیه، حزب‌الله، انقلاب اسلامی، ولایت فقیه.

karbalaei1383@yahoo.com

ghanei@ardakan.ac.ir

hasanzadeh@at.u.ac.ir

پذیرش ۱۳۹۸/۶/۲۷

*. دانشیار گروه معارف اسلامی دانشگاه علامه طباطبائی.

** دانشجوی دکتری مدرسی معارف اسلامی، دانشگاه علامه طباطبائی.

*** دانشیار گروه معارف اسلامی دانشگاه علامه طباطبائی.

تاریخ ارسال: ۱۳۹۸/۲/۱۳

طرح مسئله

مبانی کلامی از جمله مسائلی است که در پیدایش و رویکردهای جنبش‌ها تأثیرگذار است. یکی از این جنبش‌ها، حزب‌الله است که مبانی اعتقادی و کلامی شیعی، در شکل‌گیری و گسترش آن تأثیرگذار است. با شکل‌گیری این جنبش و فعالیت در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و نظامی که دستاوردهای مهم و پیروزی‌هایی به‌همراه داشت، توجه دنیا به آن معطوف شد و سبب گردید تا نظریه‌پردازان و تحلیل‌گران، هریک از زاویه‌ای خاص به بررسی حزب‌الله بپردازند. برای شناخت مبانی کلامی جنبش حزب‌الله به‌عنوان یکی از جنبش‌های شیعی معاصر، لازم است اشاره‌ای به پیشینه تاریخی حرکت‌های شیعی نمود. بعد از رحلت پیامبر ﷺ، شیعیان به‌جز مقطع کوتاه خلافت امام علی علیه السلام، همواره مورد بی‌مهری حاکمان قلمرو اسلامی بودند؛ زیرا معتقد بودند که رسالت امری الهی است و ادامه آن با هدایت و اوامر الهی صورت می‌گیرد و پیامبر ﷺ، براساس امر خداوند، تکلیف امامت جامعه را مشخص کرده است. (موسوی، ۱۳۹۰: ۱۷۴) شیعه به چهار دلیل همواره خواهان تحول ریشه‌ای در جوامع اسلامی بوده است: ۱. عقیده به غصب خلافت الهی؛ (حلبی، ۱۳۷۱: ۲۸۳) ۲. فاجعه کربلا؛ (همان: ۲۸۴) ۳. انتظار فرج و مسئله ظهور مهدی موعود؛ (همان: ۲۸۵ - ۲۸۴) ۴. اجتهاد در فقه. (همان: ۲۸۵) ویژگی‌های جنبش‌های شیعی عبارتند از: ۱. به‌دنبال ارائه توسعه‌ای بر پایه شرع می‌باشند و اسلام را کامل‌ترین شیوه زندگی می‌دانند. امام خمینی رحمته الله علیه در این رابطه می‌فرماید: «اسلام نه دعوتش به‌خصوص معنویات است و نه دعوتش به‌خصوص مادیات است، هر دو را دارد». (امام خمینی، ۱۳۷۰: ۲ / ۲۲۵)

۲. برای حضور اسلام در زندگی فردی و اجتماعی و زدودن مظاهر جهل، ظلم و شرک، معتقد به تشکیل حکومت اسلامی هستند.

برخلاف مکاتب غیرتوحیدی، (اسلام) در تمام شئون فردی، اجتماعی، مادی، معنوی، فرهنگی، سیاسی، نظامی و اقتصادی دخالت دارد. (همان: ۲۱ / ۱۶۵)

۳. غرب‌گرایی با مدل‌های غیرمذهبی را عامل انحطاط جوامع اسلامی به‌شمار می‌آورند.

کمال تأسف است که کشور ما که حقوق اسلامی و قضای اسلامی و فرهنگ اسلامی دارد، این فرهنگ را، این حقوق را نادیده گرفته است و دنبال غرب رفته است. غرب در نظر یک قشری از این ملت جلوه کرده است که گمان می‌کنند غیر از غرب هیچ خبری در هیچ‌جا نیست. و این وابستگی فکری، وابستگی عقلی، وابستگی مغزی به خارج، منشأ اکثر بدبختی‌های ملت‌هاست و ملت ماست. (امام خمینی، ۱۳۷۷: ۱۲ / ۴)

۴. بازگشت به عصر طلایی جهان اسلام را در بازگشت به اسلام می‌دانند. به تعبیر امام رحمته الله علیه:

... ما تا به اسلام برنگردیم، اسلام رسول الله، تا به اسلام رسول الله برنگردیم، مشکلاتمان سر جای خودش هست ... (امام خمینی، ۱۳۷۷: ۱ / ۲۷۰)

۵. نظام حاکم بر دنیا را نظامی ظالمانه می‌دانند و بر این باورند که این وضعیت نیاز به بازنگری دارد. امام رحمته الله علیه در این رابطه می‌فرماید:

ما اگر کوشش کنیم ... مسلمین جهان اگر کوشش کنند تا اینکه این بعد از قرآن را که بعد اجرای عدالت است، در جهان پخش کنند، آن وقت یک دنیایی می‌شود که صورت ظاهر قرآن می‌شود. (همان: ۱۴ / ۶۵)

۶. آمریکا و اسرائیل را بزرگ‌ترین دشمنان جوامع اسلامی می‌دانند. (موسوی، ۱۳۹۰: ۵ - ۳) همچنان که امام رحمته الله علیه می‌فرماید:

آمریکا و اسرائیل با اساس اسلام دشمنند، چراکه اسلام و کتاب و سنت را خار راه خود و مانع از چپاول‌گری‌شان می‌دانند. (امام خمینی، ۱۳۷۷: ۲۱ / ۵۲)

تأثیر مبانی کلامی امامیه بر پیدایش حزب‌الله لبنان □ ۱۱۳

جنبش حزب‌الله به‌عنوان یکی از جنبش‌های شیعی از ویژگی‌های فوق‌برخوردار است. سید حسن نصرالله در رابطه با ویژگی‌های ۱ و ۲ و ۴ چنین می‌گوید:

اسلام برای ما دین مسجد و مدرسه و خیابان و دولت و نهادهای آن است. دین قادر به برپایی انقلاب و اقامه دولت است ... همان‌گونه که در ایران ثابت شد که اسلام قادر است، در مشکل‌ترین شرایط و بدترین تهدیدها، انقلاب بر پا و دولت اقامه کند. (اسداللهی، ۱۳۸۲: ۱۷۲ به نقل از روزنامه‌النهاری، ۴ اکتبر ۱۹۹۵ م)

وی در رابطه با ویژگی ۵ می‌گوید:

... و به‌خاطر این وعده الهی «وَيُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلُهمُ الْوَارِثِينَ» و در نتیجه طغیانی که امروز به بالاترین حد خود رسیده، باید منتظر تحقق وعده الهی باشیم ... تا هنگامی که ایمان و اراده ما متصل به این حاکم مطلق هستی (پروردگار بی‌همتا) باشد، پیروزی و نصرت از آن ماست. (زمانی محجوب، ۱۳۸۸: ص ۱۵۷)

همچنین در رابطه با ویژگی ۶ می‌گوید:

زیرا هدف تکفیری‌ها و تندروها و اربابان آمریکایی و صهیونیستی‌شان این است که بین ما جدایی بیفتد و ما از همدیگر دور شویم و هرکس به راه خود برود. (www.tasnimnews.com)

جنبش حزب‌الله از جمله مؤثرترین و فراگیرترین جنبش‌های شیعی است که تحت‌تأثیر مبانی کلامی امامیه، در راستای احیا استقرار اندیشه‌های تشیع و مبارزه با رژیم اشغالگر صهیونیسم، شکل گرفته است. با ایجاد موج بیداری در منطقه، به‌دنبال حرکت‌های استقلال‌طلبانه و ناسیونالیسم در خاورمیانه، شیعیان منطقه نیز تحت‌تأثیر هرچه بیشتر قرار گرفتند. دشواری‌های اجتماعی که همواره بر زندگی شیعیان لبنان حکم‌فرما بوده، هیچ‌گاه نتوانست تأثیر آنان را بر سیر وقایع سیاسی و اجتماعی خنثی کند. (متقی‌زاده، ۱۳۸۴: ۱۶۸) به‌لحاظ ساختاری جنبش‌های شیعی، به‌دلیل عامل رهبری مراجع تقلید، از سازمان‌دهی منظم‌تری نسبت به دیگر جنبش‌های اسلامی برخوردارند. از آنجاکه شیعیان در طول تاریخ همواره معارض نظام حاکم بوده و بر سرگونی نظام‌های موجود و جایگزینی نظام امامت تلاش می‌کردند، سازمان‌دهی نزد آنها ضروری بود و تقریباً در هر مرحله، رهبر واحدی داشتند که به هدایت آنان می‌پرداخت. (همان: ۱۶۹)

در رابطه با جنبش حزب‌الله پژوهش‌هایی انجام شده است از جمله حزب‌الله نوشته سیده سمیه طباطبایی؛ جنگ ۳۳ روزه، *اقتدار حزب‌الله، زیونی صهیونیسم نوشته طاهره بنی‌اسدی*؛ «تأثیر عوامل معنوی در پیروزی حزب‌الله» از حبیب زمانی‌محجوب، مجله معارف، شماره ۵۸، ۱۳۸۷؛ «ولایت‌محوری رمز پیروزی حزب‌الله» از حبیب زمانی‌محجوب، مجله مریان، شماره ۲۷، ۱۳۸۷. اما تفاوت این نوشتار با دیگر پژوهش‌ها در این است که به تأثیر مبانی کلامی امامیه در پیدایش حزب‌الله لبنان پرداخته است. تحقیق حاضر که با روش تبیینی - تحلیلی صورت گرفته درصدد بررسی تأثیر مبانی کلامی امامیه بر حزب‌الله است و فرض بر این است که مبانی کلامی حزب‌الله (توحید در حاکمیت، دین‌شناسی، امامت، ولایت فقیه و مهدویت) منجر به این پیروزی‌ها شده که خود متأثر از مبانی کلامی امامیه است.

مفاهیم

مبانی در لغت جمع واژه مبناست (فیروزآبادی، بی‌تا: ۱ / ۱۵) که در علم لغت به بنیاد، شالوده، بنیان، اساس (معین، ۱۳۷۵: ۳ / ۳۷۷)، ابتدا، اول و پایه (دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۲ / ۱۷۷۵۸) معنا شده است و از همین‌روست که پی و ریشه هرچیز را مبنای آن چیز می‌گویند؛ همان‌طور که در علم ادبیات به حروفی که پی و پایه تشکیل اسم و فعل است، مبانی گفته می‌شود. (فیروزآبادی، بی‌تا: ۴ / ۳۰۵) در اصطلاح: زمینه‌ها، پایه‌ها و زیرساخت‌هایی که جنبش مبتنی بر آنهاست و منظومه فکری جنبش با تکیه بر آنها تدوین می‌شود. (شاهدی، ۱۳۹۰: ۲۰)

مبانی کلامی: بدین معنا که زیرساخت‌ها و زمینه‌های اعتقادی که در جنبش نقش دارند، برگرفته از علم کلام است؛ در مقابل مبانی اخلاقی، عرفانی، فلسفی و ... (همان)

تأثیر مؤلفه‌های کلامی امامیه بر جنبش حزب‌الله

بدون شک هر حرکت انسانی، بر پایه اعتقادات صورت می‌گیرد؛ و این اصل در خصوص جنبش‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مبانی کلامی از بنیادی‌ترین عناصر پیدایش و استمرار حیات جنبش‌ها به‌شمار می‌رود و همه فعالیت‌ها، استراتژی‌ها و مبارزات نشئت‌گرفته از چنین منبعی است. هیچ جنبش اسلامی بدون مبانی کلامی نبوده و جنبش حزب‌الله نیز مستثنا از این قاعده نیست. در اندیشه حزب‌الله عناصر اعتقادی بر دیگر عناصر ترجیح داده شده و باورهای اعتقادی مهم‌ترین اهداف بلندمدت این جنبش برای مبارزه علیه دشمن هستند. دبیرکل حزب‌الله معتقد است جنبش حزب‌الله لبنان یک جنبش اسلامی است و اسلام را مبنا قرار داده و حزبی عقیدتی است. (زمانی‌محبوب، ۱۳۸۷: ۱۵۸) واقعیت آن است که حزب‌الله در مجموع از نظر عوامل بالفعل مادی به مراتب از دشمن ضعیف‌تر بود و دشمن از نظر تجهیزات برتری محسوس و انکارناپذیری داشته است، اما در جهان‌بینی اسلامی عوامل الهی و معنوی می‌توانند عوامل مادی را تحت‌الشعاع قرار دهند. نیروهای حزب‌الله لبنان نیز با بهره‌گیری از این عوامل در مقابل دشمن ایستادگی کرده‌اند. در ادامه تأثیر این عوامل اعتقادی در جنبش حزب‌الله مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف) توحید و خداشناسی

توحید یعنی خدا را یگانه دانستن و صبغه اثباتی دارد؛ در قبال وحدت که صبغه ثبوتی دارد. توحید و یگانه دانستن خدا در مرحله ذات، صفات، عبادت، خوف و خشیت، رجا و امید و ... وظیفه همگانی و نشر آن، مهم‌ترین دستاورد رسالت انبیا است. در قرآن هیچ امری به اندازه آن مورداهتمام قرار نگرفته است. (کلانتری، ۱۳۹۲: ۵ / ۱۸) و هیچ واژه‌ای مقدس‌تر از واژه توحید نیست. از این رو پیامبر اسلام ﷺ سرفصل منشور رسالت خود را شعار «قولوا لا اله الا الله تفلحوا» قرار داد و آن را تنها راه سعادت جامعه انسانی معرفی کرد. (جوادی آملی، ۱۳۸۴: ۲ / ۳۵۴) سید حسن نصرالله در این رابطه می‌گوید: «حزب‌الله از استواراندیشی، عزم، اطمینان، ایمان و توکلی به خداوند (سبحانه و تعالی) برخوردار است». (www.moqawama.ir)

تأثیر مبانی خداشناسی بر نظام سیاسی موردنظر حزب‌الله

اعتقاد به خداشناسی توحیدی با همه انواع آن، نظامی را در پی آورد که قوانین آن از طرف ذات اقدس الهی وضع شده و حاکمان فقط مجریان این قوانین هستند؛ و مردم آن فقط پذیرای آن قوانینی‌اند که خداوند دستور فرموده است. (کلانتری، ۱۳۹۲: ۱۹)

در نظام سیاسی موردنظر حزب‌الله قانون اساسی، تنها قانون الهی است و ارکان نظام از حاکم تا آحاد مردم، مجریان قوانین الهی و احکام او هستند. (قاسم، ۱۳۸۳: ۲۵) حضرت امام ﷺ در این رابطه می‌فرماید:

اعتقادات من و همه مسلمین همان مسائلی است که در قرآن کریم آمده است و یا پیامبر اسلام ﷺ و پیشوایان به حق بعد از آن حضرت بیان فرموده‌اند؛ که ریشه و اصل همه آن عقاید که مهم‌ترین و بارزترین اعتقادات ماست، اصل توحید است. مطابق این، ما معتقدیم که خالق و آفریننده جهان و همه عوالم وجود و انسان، تنها ذات مقدس خدای تعالی است که از همه حقایق مطلع است و قادر بر همه چیز است و مالک همه چیز. این اصل به ما می‌آموزد که انسان، تنها در برابر ذات اقدس حق باید تسلیم باشد و از هیچ انسانی نباید اطاعت کند؛ مگر اینکه اطاعت او اطاعت خدا باشد و ما از این اصل اعتقادی، آزادی بشر را می‌آموزیم. (امام خمینی، ۱۳۷۷: ۴ / ۱۶۶)

آیت‌الله خامنه‌ای در رابطه با ملازمه بین توحید و تشکیل حکومت اسلامی می‌فرماید:

تأثیر مبنای کلامی امامیه بر پیدایش حزب‌الله لبنان □ ۱۱۵

هر جایی، هر ملتی و هرگونه مردمی که معتقد به اسلام هستند و زندگی می‌کنند، ناگزیر ادعای حکومت اسلامی را باید داشته باشند؛ یعنی اگر نداشته باشند، اعتقاد به توحید ندارند یا اعتقاد به توحید را بد فهمیده‌اند. معنی ندارد ما یک عده آدم را فرض کنیم که اینها معتقد به توحید و قیامت و قرآن هستند، اما معتقد به حکومت اسلامی نیستند. این بالای بزرگ است که در جوامع اسلامی وجود دارد؛ بالای غفلت از این ملازمه. (خامنه‌ای، ۱۳۶۷: ۳۰)

رهبران الهی رکن توحید در مقام فعل هستند؛ یعنی اگر آنها نمی‌بودند، یکتایی و یگانگی او جلوه‌ای نمی‌داشت. ولایت رهبر الهی در تکمیل توحید جایگاه به‌خصوصی دارد. توحید بی‌ولایت، توحید نیست و اطاعت رهبر الهی به اذن خداست و دعوت آنان دعوت توحیدی است و توحید بهترین ارمغان رهبران الهی و موحدان است. (جوادی آملی، ۱۳۸۴: ۳۰۵ به نقل از کلاتری، ۱۳۹۲: ۱۹)

ب) معرفت‌شناسی

بحث از معرفت‌شناسی تأثیر مهمی بر مؤلفه‌های جنبش‌های اسلامی دارد، از جمله تأثیر آن بر قوانین. در بعد معرفت‌شناسی نظام سیاسی اسلام، سعی بر این است که تمام ابعاد اسلام شناخته شده، سپس در عرصه‌های مختلف اعم از سیاسی، فرهنگی و غیره به کار گرفته شود. تنها قانونی که هدف اصلی قانون‌گذاری در اسلام را تأمین می‌کند، همان قانون الهی است که از رهگذر وحی بر پیامبران نازل شده است. در این رابطه سید حسن نصرالله می‌گوید:

حزب‌الله یک جنبش اسلامی است. به اسلام ایمان دارد و اسلام را مبنای خود می‌داند و به آن پایبند است و این نیز مسئله‌ای آشکار است. (www.moqawama.ir)

ج) هستی‌شناسی

دبیرکل حزب‌الله، سید حسن نصرالله، می‌گوید:

حزب‌الله یک جنبش اسلامی است و اسلام را مبنای خود می‌داند و حزبی، عقیدتی است. یعنی هرکس می‌خواهد در حزب‌الله باشد باید به عقاید فکری و ایدئولوژی آن پایبند باشد. (www.moqawama.ir)

طبق جهان‌بینی اسلام، هستی دارای زوایایی است؛ با نگاه به زوایای هستی و اینکه از اموری چون غیب، شهادت و ... تشکیل شده و جهان فقط همین امور حسی نیست، بلکه در آفرینش آن هدفی بس بزرگ‌تر مدنظر است، تأثیر این بحث بر همه زوایای نظام اسلامی آشکار می‌گردد. فردی که معتقد است که زندگی او مقدمه برای زندگی آخرت است و زندگی دنیا و آخرت دارای رابطه تنگاتنگ است، عملکردش را در این دنیا طوری تنظیم می‌کند که در آخرت دچار عذاب الهی نگردد. سید حسن نصرالله در این رابطه می‌گوید:

نقش حقیقی این جهان در منظومه بزرگ هستی و در منظومه زندگانی به‌طور کلی - به‌مثابه دنیا و آخرت - و نقش اساسی در زندگانی دنیا این است که اینجا خانه‌ایست که در آن به انسان آزادی و اختیار کامل داده‌اند و همه شرایط را برایش فراهم کرده‌اند و عالم وجود را مسخرش گردانیده‌اند تا شایستگی و لیاقتش را برای زندگانی حقیقی در جهان دیگر اثبات کند تا آینده‌اش را آنجا بسازد. از این‌رو اینجا خانه گذشتن و درس گرفتن و کار است؛ مزرعه است؛ میدان جهاد و کنش و آزمایش و اراده و انتخاب گزینه‌هاست. وگرنه زندگانی حقیقی و جاودان آن سوی دیگر است. (www.moqawama.ir)

انسان با این تفکر از هستی، سعی می‌کند در لوای نظامی قرار گیرد که برنامه‌ها و عملکرد آن نظام متناسب با نگرش او به جهان هستی باشد. چون جهان‌بینی اسلام، تأثیر اساسی بر قوانین حکومت دارد. در نگرش اسلامی سعی بر این است

قوانینی برای بشر به ارمغان آورده شود که با نگرش اسلامی متناسب باشد؛ زیرا اصول سیاست هر بینشی براساس تفکر به آن بینش استوار است. بنابراین، زیربنای سیاست اسلامی را تفکر در این نکته که جهان چگونه پدید آمد و انسان از کجا آمده و به کجا می‌رود و تفکر در حقیقت توحید تشکیل می‌دهد. چنین سیاستی هرگز نمی‌گوید انسان را هرگونه که ممکن بود یا هرگونه که دلش خواست باید اداره کرد؛ از این رو دموکراسی را در چارچوب حاکمیت خداوند می‌پذیرد. زیرا در چنین نگرشی مردم امانت الهی هستند و حاکم امین خداوند است که باید نه فقط کتاب و حکمت را به مردم بیاموزاند بلکه مصالح و مفاسدشان را به آنها بشناساند و فقر فکری و مالی را درهمین راستا از آنها بزدايد و از حدود و ثغورشان دفاع کند. (کلانتری، ۱۳۹۲: ۱۷ - ۱۶) با نگاهی به وضعیت عمومی حزب‌الله به‌خوبی می‌توان به این نکته پی برد که حزب‌الله در دهه‌های گذشته توانسته است وضعیت شیعیان و اعضای خود را از حیث رفاه مادی، نظم و شکل ظاهری ارتقا بدهد. حزب‌الله همچنین توانسته است آموزه‌های معنوی برخاسته از جهان‌بینی شیعی از جمله همبستگی داخلی، پایبندی به اعتقادات و استکبارستیزی را در بین اعضای خود عملیاتی کند. در حوزه سیاست نیز حزب‌الله لبنان با آنکه حاکمیت جهان‌بینی اسلامی را کاملاً پذیرفته است، کوشیده تا با تأسی از انقلاب اسلامی از دستاوردهای دموکراسی، تا سر حد امکان، با رعایت اصل توحید نیز استفاده نماید. (قاسم، ۱۳۸۳: ۸۱)

د) دین‌شناسی (عینیت سیاست و دیانت)

یکی از تلاش‌های امام‌علیه‌السلام تفهیم موضوع پیوند دین و سیاست بود. امام‌علیه‌السلام در حالی دست به این نهضت فکری زد که اندیشه جدایی دین از سیاست، سال‌ها در بین مسلمانان حتی در بین روحانیون مطرح شده بود و به‌صورت اعتقاد و باور درآمده بود.

امام‌علیه‌السلام در این باره می‌فرماید:

حال چند سال است که تبلیغ کردند، به‌طوری‌که خود آخوندها هم باور کردیم ما را چه با سیاست. معنایش این است که اسلام را اصلاً کنار بگذارید؛ اسلام کنار گذاشته شود؛ اسلام در این حجره‌های ما در آنجا دفن شود؛ آنها از خدا می‌خواهند که اسلام از سیاست جدا باشد؛ دین از سیاست جدا باشد. این یک چیزی است که از اول، سیاسیون انداختند توی دست و دهان مردم؛ به‌طوری‌که الان ما هم که اینجا هستیم باورمان آمده است که آقا چه کار داریم به سیاست؛ سیاست را بگذار برای اهلش. (امام خمینی، ۱۳۷۷: ۱ / ۱۵۴ - ۱۵۳)

از آنجاکه کنش برآمده از اندیشه سیاسی امام‌علیه‌السلام مبتنی بر اسلام سیاسی بوده است، در موارد مشابه مبارزاتی هم، یقیناً اسلام سیاسی مورد توجه قرار خواهد گرفت و از آنجاکه آن کنش با موفقیت همراه بوده، کنش‌های مشابه نیز امیدوار به موفقیت هستند و کنش مبتنی بر اسلام‌گرایی را تکرار می‌کنند. سیاسی شدن اسلام و همچنین تأکید بر بُعد مبارزاتی اسلام از سوی امام خمینی‌علیه‌السلام موجبات آن را فراهم آورد که اسلام سیاسی به محرک اصلی جنبش‌های ضدصهیونیستی اسلام‌گرا به‌ویژه حزب‌الله لبنان مبدل گردد. (عسکری‌زاده، ۱۳۹۰: ۵۳ - ۵۲)

ه) امامت و حکومت از نگاه حزب‌الله

امامت یکی از اصول مذهب شیعه است که هویت سیاسی شیعه با آن شناخته می‌شود. حزب‌الله بنابه عقیده شیعه حکومت پس از پیامبر‌علیه‌السلام را حق ائمه‌علیهم‌السلام می‌داند به‌طوری‌که امامت را در امتداد نبوت دانسته و معتقد است امام به‌جز وحی، همه شئون و وظایف پیامبر‌علیه‌السلام را داراست؛ یعنی علاوه بر تفسیر دین، مجری احکام الهی و رهبر سیاسی جامعه است. استقرار امامت در ایشان به‌خاطر وجود ویژگی‌هایی مانند عصمت و علم الهی است. امامت منصبی است که طبق آیه «اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ» (انعام / ۱۲۴) خداوند آن را در هر جا که بخواهد قرار می‌دهد. امامت شئون مختلفی دارد که یکی از آن شئون، رهبری سیاسی است. سید حسن نصرالله می‌گوید: «به‌نظر من هرگونه مقابله، مقاومت و جهاد بدون ولایت و امامت و اطاعت از رهبری میسر نخواهد بود». (ر.ک: زمانی‌محبوب، ۱۳۸۷)

ویژگی‌های حکومت و نظام سیاسی حزب‌الله

ویژگی‌های مشترک همه جنبش‌های اسلامی شیعی، در بازگشت به اسلام اصیل و مبانی اسلامی نهفته است. نظام سیاسی جنبش‌های اسلامی شیعی، دارای کارکرد تقریباً یکسان در مواردی چون: ملاک اصلی و مبانی هدایت عملکردهای دولت و افرادشان بر طبق قانون شریعت و اعتقاد به حاکمیت خداوند، انتخاب رهبر و اطاعت از آن، احترام به رأی مردم و اجرای شریعت در پرتو نظام امامت هستند. (موسوی، ۱۳۹۰: ۳۱۹) درمورد ویژگی نظام سیاسی از دیدگاه حزب‌الله می‌توان گفت که اگرچه اشغال لبنان توسط اسرائیل عامل پیدایش حزب‌الله قلمداد می‌شود، اما مقصد اصلی این جنبش، خدمت به اهداف اسلامی است. حزب‌الله برپایی یک دولت اسلامی را یک وظیفه واجب الاجرای دینی می‌شمارد. اگرچه برپایی یک دولت اسلامی منوط به قابل‌اجرا بودن در قالب یک برنامه سیاسی است، اما حزب‌الله همچنان آن را یک تکلیف دینی می‌داند که از طرف خداوند مقرر شده است. درواقع وجود یک جنبش که هدف آن حکومت اسلامی نباشد، برای حزب‌الله قابل تصور نیست. (سعد غریب، ۱۳۸۴: ۷۱ - ۷۰)

اصلی‌ترین ویژگی حزب الله در مقایسه با دیگر جنبش‌ها در جهان عرب، پذیرش کامل نظریه ولایت فقیه و رهبری امام علیه السلام است. از این رو ویژگی دولت اسلامی حزب‌الله، همانند و دارای مرام و عملکرد جمهوری اسلامی ایران خواهد بود. بنابراین عملکرد و اهداف دولت اسلامی موردنظر حزب‌الله در راستای دولت اسلامی ایران و با رهبریت انقلاب اسلامی ایران است و این چیزی است که حزب‌الله به آن اقرار و حتی افتخار می‌کند. لذا تلاش در هماهنگی خود از لحاظ ایده و عملکرد سیاسی در چارچوب سیاست‌ها و افکار رهبری ایران دارد. باوجوداینکه حزب‌الله نتوانسته به این آرمان دست پیدا کند، اما همچنان به دنبال آماده کردن مردم برای پذیرش دولت اسلامی است و واضح است اگر موفق شود - که با توجه به واقعیت موجود در جامعه لبنان بعید است - دولت اسلامی آن همانند دولت اسلامی ایران خواهد شد؛ با همان اهداف، وظایف و ویژگی‌ها. (موسوی، ۱۳۹۰: ۳۲۷)

در رابطه با شکل حکومت، شیخ نعیم قاسم معتقد است:

انتخاب نظام جمهوری اسلامی به‌عنوان شیوه حکومت در ایران، هماهنگ با اصول اسلامی مورد اعتقاد حزب‌الله است. چنین هماهنگی و اتفاق نظری، در عرصه نظری و خطوط کلی وجود دارد و طبیعی است که جزئیات اجرایی، تابع ویژگی‌های موجود در هر یک از دو کشور ایران و لبنان است. (یاری مطلق، ۱۳۹۵: ۷۴)

آرمان حزب‌الله ایجاد حکومتی اسلامی است که همه سرزمین‌های اسلامی را در بر می‌گیرد. حسین موسوی، از رهبران حزب‌الله، در این رابطه می‌گوید:

حکومت اسلامی در لبنان چیزی نیست که خواستار آن هستیم، هدف ما برپایی حکومت اسلامی در یک کشور نیست، بلکه تأسیس وطن فراگیر و بزرگ اسلامی که لبنان را نیز در بر بگیرد، هدف ما را پدیدار می‌سازد. (یاری مطلق، ۱۳۹۵: ۷۳)

ولایت فقیه

صفی‌الدین، نماینده و مسئول دفتر جنبش حزب‌الله در ایران، در مصاحبه با نشریه راه مردم می‌گوید: «طاعت از ولایت فقیه جزو تکالیف ماست ... این پیروزی‌ها حاصل رعایت این اصول و قواعد است». (نشریه راه مردم، ۲ / ۵ / ۱۳۸۲) حزب‌الله هم به‌عنوان یک جنبش شیعی معتقد است در زمان غیبت کبری، فرد معینی به‌عنوان نایب امام زمان علیه السلام مشخص نشده است، اما با توجه به روایاتی که از امامان معصوم علیهم السلام و توقیع شریف امام زمان علیه السلام رسیده، شیعیان موظفاند از نواب عام ائمه اطهار علیهم السلام که همان فقهای واجدالشرايط هستند، پیروی کنند. (کلانتری، ۱۳۹۲: ۲۰) درون‌مایه اصل ولایت فقیه این تفکر است که زمانی که امام معصوم در پرده غیبت است، فقیه عادل، رهبر جامعه و ضامن اجرای احکام الهی باشد. طبق چنین طرز تفکری ولایت فقیه از شئون حکومت الهی به‌شمار می‌رود و قهرراً از حکومت‌های موجود در جهان متفاوت بوده، از سنخ حکومت انبیا و اوصیا است که در آن حاکم اصلی خداوند است و فقیه تبیین‌کننده و مجری آن است. (طاهری، بی‌تا: ۱۷)

ولایت‌محوری اساس نظام اسلامی است، چراکه ولایت، مبنا و پشتوانه حکومت اسلامی است. اعتقاد به ولایت فقیه برخاسته از جهان‌بینی توحیدی است که در آن همه‌چیز از آن خداست و فقط کسانی حق حکومت دارند که از سوی خداوند منصوب شده باشند. (حاجی صادقی، ۱۳۸۳: ۱۲۷) انبیا و ائمه علیهم‌السلام مستقیماً به اذن الهی بر مردم ولایت دارند و در زمان غیبت کبری امام زمان علیه‌السلام، نمایان آن حضرت به‌طور غیرمستقیم از سوی خدا انتخاب می‌شوند. (نوروزی، ۱۳۸۱: ۱۹۰ - ۱۸۹) در فرهنگ اسلامی، ولایت‌مداری در زمان غیبت بدین‌معناست که از فرامین ولی فقیه اطاعت گردد تا جامعه اسلامی به سمت صلاح مادی و معنوی‌اش هدایت شود.

مقام معظم رهبری در رابطه با ولایت و نقش آن می‌فرماید:

جامعه‌ای که دارای ولایت شد مانند مرده‌ای است که دارای جان شده است. جامعه دارای ولایت جامعه‌ای می‌شود که تمام استعدادهای انسانی را رشد می‌دهد؛ همه چیزهایی که برای کمال و تعالی انسان خدا به او داده، این‌ها را باور می‌کند و در نهایت نهال انسانی را بالنده می‌سازد. (زمانی‌محبوب، ۱۳۸۷: ۱۵۹)

از هنگام شکل‌گیری حزب‌الله لبنان تاکنون نقش ولایت فقیه جزو لاینفک از مبانی کلامی حزب بوده و یکی از معیارهای اصلی برای ورود به حزب‌الله و از شرایط مشارکت در دولت اسلامی آرمانی است. حزب‌الله معتقد است که هر کس قدرت ولی فقیه را انکار کند، خدا و ائمه اطهار را انکار کرده و به شرک نزدیک شده است. سید حسن نصرالله، ولی فقیه را استمراردهنده رسالت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم پس از رحلت آن حضرت می‌داند و امام خمینی علیه‌السلام را امام حسین زمان و شخصیت مقدس از ذریه پیامبر توصیف می‌کند؛ و همچنین بعد از امام علیه‌السلام ولایت مقام معظم رهبری را در حد ولایت امام علیه‌السلام مقدس می‌داند. از نگاه حزب‌الله ولایت یک طرح سیاسی نیست؛ به‌تعبیردیگر، حوزه سلطه سیاسی و اجرایی ولی فقیه نمی‌تواند به کشور ایران محدود باشد که نمایانگر تنها دولت اسلامی شیعی در جهان است، زیرا ولی فقیه بر شیعیان دولت‌های دیگر نیز سلطه اعتقادی دارد؛ بنابراین ولی فقیه از یک منظر پیشوای میهنی و از منظر دیگر رهبر اسلامی امت است و از جمله حزب‌الله، نیز به نوبه خود از نظر سیاسی تابع دولت و از نظر فکری متعهد به امت اسلامی است. (موسوی، ۱۳۹۰: ۳۱۷)

براین‌اساس حزب‌الله ابتدا به‌دنبال تشکیل حکومتی همانند حکومت ایران، بر پایه ولایت فقیه در لبنان بود. البته این آرمانی بود که با توجه به واقعیت‌های موجود در لبنان قابل عملی شدن نبود، چیزی که در بیانات رهبران حزب‌الله آشکار شد. خلاصه اینکه حزب‌الله با گذشت زمان دستخوش تغییراتی شد و طرح‌های سیاسی خود را تعدیل کرد. این حزب اگرچه دعوت به حکومت اسلامی می‌کند، ولی خود با خواست مردم هماهنگ کرده و به‌عنوان یک حزب واقع‌بین عمل کرده است. در این ارتباط شیخ نعیم قاسم می‌گوید:

ما پیشنهاد برقراری جمهوری اسلامی را مطرح نکردیم. ما هرگز به اکراه در دین باور نداریم. ما امروزه خواهان طرح شعارهایی به‌منظور مانور کردن و ابراز آن، بی‌آنکه شانس برای اجرا داشته باشد، نیستیم. ما شعار تفاهم با دیگران بر پایه برقراری نظام اصلاح را مطرح می‌کنیم، اگرچه خود، پروژه نظام اسلامی را پیشنهاد می‌کنیم. (حشیشو، ۱۳۸۰: ۵۰)

در دوره غیبت، به اعتقاد شیعه، مسئولیت حفظ مکتب و هدایت امت و اداره جامعه بر عهده فقهایی است که از طرف آخرین امام به‌عنوان نمایان عام به مردم معرفی شده‌اند. بدون تردید یکی از بنیان‌های فکری و عملی حزب‌الله، اعتقاد آنان به ولایت فقیه و التزام قلبی و عملی به آن است. آنان به ولی فقیه به‌عنوان جانشین پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و امامان معصوم علیهم‌السلام می‌نگرند که خطوط کلی فعالیت‌ها را برای آنها ترسیم می‌کند و امر و نهی او نافذ و حاکم است. (قاسم، ۱۳۸۳: ۸۱) این مسئله را می‌توان وجه تمایز حزب‌الله در مقایسه با گروه‌های اسلام‌گرا در جهان اسلام برشمرد که بر کلیه ارکان تشکیلاتی و همچنین دیدگاه‌های حزب‌الله سایه افکننده و از عوامل اصلی و اهداف اساسی این حزب به حساب می‌آید. (همان: ۲۶) پذیرش کامل نظریه ولایت فقیه و حاکم نمودن آن بر شئون مردمی و سازمانی، از ویژگی‌های این حزب محسوب می‌شود که در سخنان صفی‌الدین، یکی از رهبران حزب به‌وضوح دیده می‌شود:

تأثیر مبانی کلامی امامیه بر پیدایش حزب‌الله لبنان □ ۱۱۹

ما معتقدیم از روز آغاز تولد حزب‌الله، باید مردم را به سمت ارتباط با ولایت فقیه سوق دهیم. جدای از این روش نمی‌توانیم جامعه را کنترل کنیم. به دلیل اهمیت این موضوع برای تبیین آن خیلی تلاش کردیم و کل سرمایه فکری و ذهنی‌مان را برای ایجاد یک ارتباط مابین جامعه و جایگاه ولایت فقیه صرف کردیم ... اطاعت از ولایت فقیه جزو تکالیف ماست ... این پیروزی‌های ما همگی حاصل رعایت این اصول و قواعد است. (نشریه راه مردم، ۲ / ۵ / ۱۳۸۲)

ایشان در رابطه با موفقیت حزب‌الله می‌گوید:

ما هرچه داریم از انقلاب اسلامی، امام علیه السلام، مقام معظم رهبری و ولایت مطلقه فقیه است و هرچه داریم از اطاعت محض از ولایت فقیه است. (هفته‌نامه صبح صادق، ۲۳، مرداد، ۱۳۸۵)

سید حسن نصرالله نیز در این رابطه می‌فرماید:

به نظر من هرگونه مقابله، مبارزه، مقاومت و جهاد بدون ولایت و امامت و اطاعت از رهبری میسر نخواهد بود. (مجله پاسدار اسلام، ش ۱۲۷، ص ۴۷)

حزب‌الله لبنان در بروشوری که در خصوص تاریخچه و دیدگاه‌های خود انتشار داده است، چنین بیان می‌دارد:

در خصوص ولایت امر، ما خود را به ولایت مرجعیت رشیدی پایبند می‌دانیم. ولایت در ولی فقیه جامع‌الشرایطی که عدالت، علمیت، کفایت، آگاهی به مسائل روز، مدیریت، تقوا و سایر صفات لازم در او تجلی یافته است. این ولایت فقیه و مرجعیت دینی، شایستگی زعامت دینی، سیاسی و رهبری مسلمانان را دارا می‌باشد. این مرجعیت، از راه نامزدی در انتخابات و صندوق‌های رأی برگزیده نمی‌شود؛ بلکه از راه قبول صمیمانه مشکلات، امیدها و مبارزات خستگی‌ناپذیر مردم و دفاع از منافع، مفاهیم و ارزش‌های اسلامی انتخاب می‌شود. ویژگی‌ها و خصوصیات جغرافیایی، ملی و مصلحتی در این مرجعیت نقشی نداشته است، بلکه یک موضوع شرعی است که در چارچوب شرع مقدس مشخص می‌گردد. (اسداللهی، ۱۳۸۲: ۱۷۵)

بنابراین حزب‌الله مهم‌ترین ویژگی خود را در پیوند دادن مردم با ولی فقیه می‌داند؛ ولی فقیه‌ای که ضرورتاً لازم نیست لبنانی باشد، زیرا این جغرافیای اسلام است - و نه جغرافیای لبنان - که مرز و عرصه فعالیت‌های حزب‌الله را مشخص می‌سازد. بر این اساس تابعیت تأثیری در انتخاب ولی فقیه ندارد. (قاسم، ۱۳۸۳: ۸۰) نیروهای حزب‌الله لبنان هم به لحاظ سیاسی و هم مذهبی از امام علیه السلام به عنوان ولی فقیه، اطاعت محض داشته‌اند. در نامه سرگشاده حزب‌الله آمده است:

تعهد خود را نسبت به دستورات رهبری یگانه، حکیمانه و عادلانه، ولی فقیه جامع‌الشرایط که در حال حاضر در شخص امام آیت‌الله العظمی روح‌الله موسوی خمینی (دام ظلّه) تجسم یافته است، اعلام می‌داریم. (قراتی، ۱۳۸۱: ۸۶)

سید حسن نصرالله در این خصوص می‌گوید:

از نظر ما، امام خمینی، مرجع دینی، امام و رهبر به تمام معنای کلمه است. همان‌گونه که هر رهبر بزرگ دینی در هر کیشی در جهان این‌گونه است؛ اما امام برای ما بیش از این است. ایشان سمبل و نماد انقلاب علیه طاغوت‌ها، مستکبران و نظام‌های استبدادی است. به طوری که موفق شد روح امید را در جان‌های مستضعفان بدمد. ایشان، نظریه اراده ملت‌ها در مقابل اراده مستکبران را احیا کرد. بدین ترتیب، امام برای ما بیش از یک سمبل دینی مطرح است؛ نه تنها برای ما، بلکه برای همه مستضعفان جهان. (روزنامه النهار، ۴ اکتبر ۱۹۹۵)

بعد از رحلت امام علیه السلام، حزب‌الله حضرت آیت‌الله خامنه‌ای را به عنوان ولی فقیه خویش شناخته است. پیروی و اطاعت حزب‌الله از مقام معظم رهبری بر هیچ کس پوشیده نیست؛ (زمانی محبوب، ۱۳۸۷) سید حسن نصرالله می‌گوید:

در طول مراحل مقاومت و جهاد خدمت مقام معظم رهبری می‌رسیدیم و ایشان همواره بر این روابط معنوی با خداوند سبحان و توکل به خدا و ارتباط با خدا و انس با قرآن و دعا تأکید می‌کردند ... امروز ما وارد مرحله پیروزی‌ها شده‌ایم و ان‌شاءالله با ایمان و اراده و یقین و وحدت و وجود رهبری شجاع و حکیم و موردتأیید خداوند سبحان و تعالی، ان‌شاءالله با هیچ شکستی روبه‌رو نخواهیم شد. (روزنامه کیهان، ۲۲ / ۵ / ۱۳۸۶)

حزب‌الله معتقد است اطاعت از ولی فقیه مانند اطاعت از معصوم است. سید حسن نصرالله در این زمینه می‌گوید:

اعتقاد داریم اگر ولی فقیه فرمود: پیشنهاد و نظر من این است؛ [امر نکرد]، ما باید اطاعت کنیم. در ایران می‌گویند ایشان دستور ندادند، پیشنهاد کردند. ما بالاتر از قانون اساسی به ایشان اعتقاد داریم؛ برخی می‌گویند در قالب قانون اساسی! ایشان [ولی فقیه] می‌گویند بهتر است این‌گونه عمل کنید، ما این نظر را تکلیف و واجب می‌دانیم. ما در لبنان وقتی در شورای حزب‌الله بحث می‌کنیم، اگر احتمال بدهیم این کار را بکنیم، حضرت آقا [آیت‌الله خامنه‌ای] ناراحت می‌شوند، بدان عمل نمی‌کنیم. اگر احتمال بدهیم خوشحال می‌شوند، بدان عمل می‌کنیم. ما ایشان را تالی تلو امام معصوم علیه السلام می‌دانیم. ولایت فقیه بحث اداری و قانونی نیست؛ ولایت فقیه محبت، نصرت و یاری است. اصل ولایت محبت است؛ عشق است. (<https://aftabnews.ir/fa/news/516723>)

ی) مهدویت

موضوع مهدویت، عقیده‌ای کاملاً اسلامی است که ریشه‌های آن در کتاب و سنت صحیح و متواتر، قرار دارد. آیاتی از قرآن مجید (آیه ۵۵ سوره نور و آیات ۳۲ و ۳۳ سوره توبه) و احادیث و اخبار در این خصوص، چنان این عقیده را محکم و استوار نموده‌اند که انکار آن مانند انکار اصل نبوت است. (صافی گلپایگانی، ۱۳۷۸: ۷) به همین جهت اصل مهدویت میان مسلمانان یک مسئله اتفاقی محسوب می‌شود. دلایل این بحث که به وسیله صحابه از زبان پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده، در منابع معتبر حدیثی فریقین ثبت گردیده است. (حکیمی، ۱۳۸۸: ۱۱۰ - ۵۹) و لذا این مسئله، اجماعی است و نیاز به اثبات ندارد. اعتقاد به مهدویت یکی از مبانی کلامی شیعه است. آثار این اعتقاد عبارتند از:

یک. انتظار

انتظار در فرهنگ شیعه جایگاهی بس والا دارد و شیعه حیات خود را مدیون آن است. فرهنگ انتظار نقطه محوری مباحث کلامی و اعتقادی شیعه، روح حیات سیاسی و اجتماعی شیعه، اساس باورهای آنان و الهام‌بخش حرکت دینی آنها به‌شمار می‌آید. انتظار هرچند به‌منزله مبانی کلامی شیعه است، اما انتظاری که جزء مبانی کلامی حزب‌الله است، انتظار سازنده و بالنده‌ایست که ریشه در آیات قرآن و روایات اسلامی دارد. همین انتظار سازنده است که شیعه را همیشه در مسیر حرکت انقلابی قرار داده است. اگر تاریخ اسلام را مرور کنیم، از صدر اسلام تاکنون، شیعه گروهی انقلابی بوده که هیچ‌گاه ولایت ستمگران را برنتاییده و در برابر سلطه سیاسی نامشروع، موضع مخالف داشته است. از این رو آموزه انتظار فعال، پویایی خاصی به مکتب تشیع بخشیده است. بر این اساس است که آموزه انتظار از ارکان اساسی جنبش حزب‌الله است. (باری مطلق، ۱۳۹۵: ۷۱)

۱. امید

یکی از نتایج اعتقاد به انتظار که حزب‌الله از آن متأثر بوده، در بیانات دبیر کل حزب‌الله، سید حسن نصرالله، مشاهده می‌شود: ... و به خاطر این وعده الهی «وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ» و در نتیجه طغیانی که امروز به بالاترین حد خود رسیده، باید منتظر تحقق وعده الهی باشیم ... تا هنگامی که ایمان و اراده ما متصل به این حاکم مطلق هستی (پروردگار بی‌همتا) باشد، پیروزی و نصرت از آن ماست. (زمانی محبوب، ۱۳۸۷: ۱۵۷)

تأثیر مبانی کلامی امامیه بر پیدایش حزب‌الله لبنان □ ۱۲۱

ایشان پس از آغاز نبرد سی‌وسه روزه، در اولین پیام خود خطاب به صهیونیسم‌ها، چنین گفت:

شما نمی‌دانید امروز با چه کسی می‌جنگید؛ شما با فرزندان محمد ﷺ، علی ﷺ، حسن، حسین و با اهل بیت رسول خدا ﷺ و اصحاب او وارد جنگ شده‌اید، شما با قومی می‌جنگید که ایمانی فراتر و برتر از همه انسان‌های این کره خاکی دارند ... به امید و یاری خدا روزهای آینده را میان ما و شما خواهیم دید. (همان)

وی سپس به مردم لبنان وعده داد:

من با توکل و اعتماد به خداوند سبحان و با اعتماد به مبارزان و به شما و با شناختی که از این ملت و این دشمن دارم، همچنان که بارها وعده داده‌ام، بازهم به شما وعده پیروزی می‌دهم ... به یاری خدا پیروزی محقق است. (همان)

ایشان در دومین پیام خود نیز به مردم لبنان گفت:

مردم عزیز لبنان ... من به شما اطمینان می‌دهم که ما پیروز خواهیم شد ... شما از مشاهده این ویرانی ناامید نشوید ... مهم این است که هم‌اکنون پایداری کنیم تا پیروزی را در آغوش گیریم. (همان)

دکتر صفی‌الدین قبل از اتمام جنگ سی‌وسه روزه در مصاحبه‌ای چنین گفت:

ما در این جنگ پیروزیم. تاکنون پیروز میدان بوده‌ایم و پیروزی نهایی نزدیک است؛ اگرچه مثل جنگ احزاب کمی طولانی شود. (هفته‌نامه صبح صادق، ۲۳ مرداد ۱۳۸۵)

از نشانه‌های امید در حزب‌الله، آیه «فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ» (مائده / ۵۶) است که بر پرچم آنها نوشته شده است.

۲. عدالت‌خواهی و عدم ظلم‌پذیری

یکی دیگر از نتایج اعتقاد به انتظار که حزب‌الله متأثر از آن است، عدالت‌خواهی و عدم ظلم‌پذیری است. حزب‌الله سعی می‌کند در راه حاکمیت عدل و قسط در جامعه و مبارزه با ظلم و بیداد گام بردارد و از این طریق، جامعه را برای ظهور حجت خدا آماده سازند. بر همین اساس، در مرام حزب‌الله سازش و تسلیم در برابر ستمگر جایی ندارد. از دیگر نتایج اعتقاد حزب‌الله به انتظار پایداری است. حزب‌الله با تأسی از این تفکر، سلطه اشغالگر را نپذیرفته و تلاش می‌کند ریشه دشمن تجاوزگر خود را برکند. تفکر ظلم‌ستیزی و مقاومت، پس از شکل‌گیری حزب‌الله وارد مرحله‌ای تازه شده است. حزب‌الله در حرکت ظلم‌ستیزی خویش، بیشترین بهره‌برداری را از آموزه‌های انتظار برده است. بر این اساس آنها به مبارزه با فرآیند سازش پرداخته و با پافشاری بر همین اصل ظلم‌ستیزی، موجب اخراج نیروهای بیگانه و عقب راندن دشمن زبون شده‌اند. سید حسن نصرالله در این باره می‌گوید:

اما [اگر] زمانی دولت لبنان [هم] با اسرائیل صلح کند و پرچم این رژیم بر فراز سفارتش در بیروت به اهتزاز درآید، طبیعی است که من با اسرائیل صلح نمی‌کنم و به عناصر و نیروهای خود خواهم گفتم: ما اراضی جنوب لبنان را آزاد کردیم. این بخشی از نبرد ما بود. اما امروز مسئله عادی‌سازی روابط با رژیم اسرائیل وجود دارد؛ ما باید با آن مقابله کنیم و این بخشی دیگر از مبارزه ما با دشمن است. (نشریه استاندارد، ۲۷ / ۶ / ۱۳۷۶)

این طرز تفکر را می‌توان در نامه سرگشاده حزب‌الله مشاهده کرد. در بخشی از این نامه آمده است: «ما با صراحت و روشنی اعلام می‌کنیم امتی هستیم که جز از خداوند از کسی نمی‌ترسیم و ظلم و تجاوز و ذلت را نمی‌پذیریم». (اسداللهی، ۱۳۸۷: ۱۹۳)

۲-۱. ایمان و جهاد

حزب‌الله به‌عنوان یک جنبش سیاسی - عقیدتی بر دو مقوله کلامی «ایمان» و «جهاد» استوار است. ایمان به اسلام

به‌عنوان یک رسالت دینی و جهاد در راه خدا نیز به‌عنوان یک التزام عملی برای رفع موانع موجود، مهم‌ترین ویژگی کلامی حزب‌الله و متأثر از مبانی امامیه هستند (پاشاپور یوالاری، ۱۳۹۲: ۸۱) ایمان به خدا و اعتقاد به جهاد در راه خدا به‌عنوان مبدأ رستگاری موجب شده تا نیروهای مقاومت لبنان در برداشتن موانع و سختی‌ها از مسیر خود قدرت استثنایی یابند و بدون هیچ‌گونه ترس، به مقابله با رژیم صهیونیستی بپردازند. جنبش حزب‌الله روحیه ایمان و جهاد را از افکار و دیدگاه‌های انقلاب اسلامی که برگرفته از مبانی کلامی شیعه بود، به ارث برد که نتیجه آن شجاعت نیروهای حزب‌الله در مقابل دشمن مادی‌گرایی بود که با عقل محاسبه‌گرایی خود، خواهان فرار از مرگ و زنده ماندن و ادامه زندگی دنیوی بود. شیخ یوسف القرضاوی در مورد ایمان سربازان جنبش حزب‌الله می‌گوید: «اگر اسرائیل از حمایت آمریکا و دیگر هم‌پیمانانش برخوردار است مقاومت نیز از نیروی ایمان برخوردار است». (درخشه، ۱۳۹۵: ۵۳)

نیروهای حزب‌الله، قربانی شدن در راه اعتقادات و ایمان را، بهترین ابزار در مقابله با دشمنان می‌دانند و همین اعتقاد موجب شده تا مهم‌ترین دشمن حزب‌الله با در اختیار داشتن پیشرفته‌ترین تانک‌ها و هواپیماها نتواند بر افرادی که از کمترین و ساده‌ترین امکانات در میدان نبرد برخوردارند، پیروز شود. (محبوب، ۱۳۹۱: ۶۶) حزب‌الله درس جهاد را از مکتب عاشورا آموخته است. سید حسن نصرالله در این رابطه می‌گوید:

ما در آمادگی‌مان برای جان‌فشانی، از ۱۳۸۰ سال قبل، به کوهی بسیار بسیار عظیم به نام کربلا، حسین و زینب متکی هستیم که ریشه در زمین و سر در آسمان دارد؛ به سخنان، موضع‌گیری‌ها و شجاعت حسین و مردان همراهش همچون ابوالفضل العباس و پیرمردان همراهش همچون حبیب بن مظاهر و جوانان همراهش همچون قاسم بن الحسن و زنان همراهش همچون زینب و سکینه و ام وهب. از اینها موضع‌گیری سرسختانه را می‌آموزیم. اما مصیبت‌ها ما را به لرزه در نمی‌آورند. بلکه می‌گرییم و غمگین می‌شویم، چون انسان هستیم. اما اراده ما پولادین است و عزم‌مان برگرفته از صلابت عزم حسین علیه السلام در کربلاست. هرکس می‌خواهد ما را به جایی برساند که ضعیف شویم، فرو بریزیم و پاره‌پاره شویم تا گزینیه‌های خفت‌بارش را بر ما تحمیل کند، ما پیروان و عاشقان اباعبدالله الحسین علیه السلام با شعار «ما با خواری بیگانه‌ایم» زیسته‌ایم و جنگیده‌ایم. (www.moqawama.ir)

۲-۲. شهادت‌طلبی

در طول تاریخ، شیعیان مبارزه با فساد و ظلم را در چارچوب اعتقادی خود قرار داده‌اند. با این نگرش، شیعه مشروعیت حاکمان ظالم را زیر سؤال برده است و خواستار برپایی حکومت معصوم علیه السلام است. این تفکر شیعه برای نخستین بار در انقلاب اسلامی ایران به ثمر نشست و این انقلاب ارزش‌هایی مانند مبارزه با ظلم و شهادت‌طلبی را به جنبش‌های اسلامی، از جمله حزب‌الله، سرایت داد و آنها برای احیای هویت ازدست‌رفته خود، از این مؤلفه شیعه بهره بردند. (یاری‌مطلق، ۱۳۹۵: ۶۳)

سید حسن نصرالله در این رابطه می‌گوید: «ما همگی فرزندان مکتبی هستیم که پیامبران آن شهیدند، امامان آن شهیدند و رهبران آن نیز شهید هستند». (www.moqawama.ir)

۳. تفکر حکومت جهانی اسلام

یکی دیگر از نتایج گفتمان انتظار، تفکر حکومت جهانی اسلام است. مطابق این دیدگاه حکومت حضرت مهدی علیه السلام، حکومتی است جهانی که تمام دنیا را مسخر می‌کند و همه را تحت اختیار خویش قرار می‌دهد. این تفکر از مباحث اساسی گفتمان انتظار است که ریشه در قرآن و روایات دارد. (رک: زمانی‌محبوب، ۱۳۸۷) یکی از رهبران تشکیلات حزب‌الله در این ارتباط می‌گوید:

حکومت اسلامی در لبنان، [تنها] چیزی نیست که خواستار آن هستیم؛ هدف ما، [صرفاً] برپایی حکومت اسلامی در یک کشور نیست، بلکه تأسیس وطن فراگیر و بزرگ اسلامی که لبنان را نیز در بر گیرد، هدف ما را پدیدار می‌سازد. (هفته‌نامه صبح صادق، ۲۳ مرداد ۱۳۸۵)

تأثیر مبانی کلامی امامیه بر پیدایش حزب‌الله لبنان □ ۱۲۳

شیخ صبحی طفیلی، یکی از رهبران حزب‌الله می‌گوید:

ما در محدوده لبنان فعالیت و یا در چارچوب آن فکر نمی‌کنیم. لبنان، یک بازیچه هندسی کوچک می‌باشد که به‌وسیله امپریالیست‌ها به‌وجود آمده است. ما تلاش داریم که در کلیه نقاط گیتی از مسلمانان دفاع کنیم. (هفته‌نامه العهد، ش ۸۵، ۱۴۰۶)

از این‌رو نگاه حزب‌الله که برگرفته از فرهنگ انتظار است در پی استقرار حکومت واحد جهانی می‌باشد.

نتیجه

در شکل‌گیری و گسترش جنبش‌ها عوامل زیادی دخالت دارد. مبانی کلامی از بنیادی‌ترین عناصر پیدایش و استمرار حیات جنبش‌ها به‌شمار می‌رود. جنبش حزب‌الله یکی از جنبش‌های معاصر شیعی است که تحت‌تأثیر انقلاب اسلامی ایران و مبانی کلامی آن (که همان مبانی کلامی امامیه است) شکل گرفت و با انقلاب اسلامی دارای اشتراک عقیدتی و مذهبی زیادی است. برخی از این مبانی عبارتند از: توحید در حاکمیت سیاسی و پذیرش منشأ الهی حاکمیت که ریشه در توحید ربوبی دارد و ناشی از حق حاکمیت مطلق خداوند بر جهان و انسان است؛ اعتقاد به اسلام سیاسی و عدم جدایی دین از سیاست و باور این امر که قوانین اسلام و سیره اهل بیت^{علیهم‌السلام}، ظرفیت لازم برای تشکیل حکومت و اقامه دولت را دارد. امامت که ادامه نبوت است (جز در دریافت وحی)، دارای شئون مختلفی از جمله رهبری سیاسی امت است و هرگونه مقابله، مقاومت و جهاد، بدون ولایت و امامت و اطاعت از رهبری میسر نخواهد بود. بعد دیگر تأثیرپذیری حزب‌الله از انقلاب اسلامی، پذیرش کامل نظریه ولایت فقیه است. پذیرش ولایت فقیه جامع شرایط، مهم‌ترین حلقه اتصال حزب‌الله و انقلاب اسلامی ایران است. از بدو شکل‌گیری حزب‌الله تاکنون ولایت فقیه جزء جدایی‌ناپذیر مبانی اعتقادی حزب‌الله بوده است؛ همین مسئله سبب گردیده رهبران حزب‌الله بارها از امام خمینی^{ره} و مقام معظم رهبری به‌عنوان امام، پیشوا و مقتدای فکری، عقیدتی و سیاسی خود یاد کنند. یکی دیگر از ابعاد تأثیرپذیری حزب‌الله از انقلاب اسلامی ایران و مذهب امامیه بهره‌گیری از نماد و سمبل‌های مذهبی شیعه و انقلاب اسلامی - باوجود تفاوت فرهنگی و زبانی جامعه ایران و لبنان - است. استفاده از نمادهایی چون «مسئله عاشورا»، «شهادت امام حسین^{علیه‌السلام}»، «اندیشه ظهور امام زمان^{علیه‌السلام}» و «مسئله انتظار» و ترسیم آینده‌ای روشن برای جهان و ... سبب گرایش افراد زیادی به این جریان‌های اعتقادی - سیاسی گردیده است. از جمله مبانی مهم که سبب پیروزی‌های بزرگ برای حزب‌الله گردید، اعتقاد به مسئله جهاد و شهادت است. این اعتقاد که متأثر از مقاومت و شهادت‌طلبی مردم ایران در جنگ تحمیلی بود، سبب گردیده تا نیروی مقاومت حزب‌الله در برداشتن موانع از مسیر خود قدرت استثنایی یابد و بدون هیچ‌گونه ترس به مقابله با رژیم صهیونیستی بپردازد و به پیروزی‌های بزرگ برسد.

این مبانی کلامی از جمله زمینه‌های پیدایش و استمرار جنبش حزب‌الله لبنان است که رهبران این جنبش در بیانات و آثار خود به این مبانی اشاره و آن را متأثر از انقلاب اسلامی ایران بیان کرده‌اند و ادامه حیات جنبش خود را در گرو پایبندی به این مبانی می‌دانند.

منابع و مآخذ

۱. قرآن کریم.
۲. اسداللهی، مسعود، ۱۳۸۲، جنبش حزب‌الله، گذشته و حال، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۳. اسداللهی، مسعود، ۱۳۸۷، از مقاومت تا پیروزی تاریخچه حزب‌الله لبنان ۱۳۷۹ - ۱۳۶۱، تهران، مؤسسه نشر و تحقیقات ذکر.
۴. امام خمینی، سید روح‌الله، ۱۳۷۰، صحیفه نور: مجموعه رهنمودهای امام خمینی (۲۲ جلد)، تدوین سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات.
۵. امام خمینی، سید روح‌الله، ۱۳۷۷، صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۶. بنی اسدی، طاهره، ۱۳۹۱، جنگ ۳۳ روزه: اقتدار حزب‌الله، زبونی صهیونیسم، تهران، نور محبت.
۷. پاشاپور یوالاری، حمید، ۱۳۹۲، حزب‌الله لبنان و بیداری اسلامی، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

- ۱۲۴ □ فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، س ۱۶، تابستان ۱۳۹۸، ش ۵۷
۸. جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۸۴، *انتظار بشر از دین*، قم، مرکز نشر اسراء، ج ۳.
 ۹. حاجی صادقی، عبدالله، ۱۳۸۳، *فلسفه و نظام سیاسی اسلام*، قم، زمزم هدایت.
 ۱۰. حبیبی، ۱۳۸۰، *نهاد، احزاب سیاسی لبنان*، ترجمه حسین موسوی، تهران، مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه.
 ۱۱. حکیمی، محمدرضا، ۱۳۸۸، *خورشید مغرب*، قم، دلیل ما.
 ۱۲. حلبی، علی اصغر، ۱۳۷۱، *تاریخ نهضت‌های دینی و سیاسی معاصر*، بی‌جا، بهبهانی، ج ۱.
 ۱۳. خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۶۷، *بررسی ابعاد حکومت اسلامی*، حکومت در اسلام، مقالات سومین و چهارمین کنفرانس اندیشه اسلامی، تهران، امیرکبیر، ج ۲.
 ۱۴. درخشه، جلال، ۱۳۹۵، «کارآمدی حزب‌الله در دستیابی به مقبولیت اجتماعی و مشروعیت سیاسی»، *فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*، سال ششم، شماره چهارم، زمستان.
 ۱۵. دهخدا، علی‌اکبر، ۱۳۷۳، *لمت‌نامه دهخدا*، تهران، دانشگاه تهران.
 ۱۶. زمانی محجوب، حبیب، ۱۳۸۷، «تأثیر نگرش معنوی بر پیروزی مقاومت حزب‌الله»، *مجله معارف*، شماره ۵۸.
 ۱۷. زمانی محجوب، حبیب، ۱۳۸۷، «ولایت‌محوری رمز پیروزی حزب‌الله لبنان»، *مجله مریبان*، شماره ۲۷.
 ۱۸. سعد غربی، اصل، ۱۳۸۴، *دین و سیاست در حزب‌الله*، ترجمه غلامرضا تهامی، تهران، اندیشه‌سازان نور.
 ۱۹. صافی گلپایگانی، لطف‌الله، ۱۳۷۸، *امامت و مهدویت*، ج ۲، قم، حضرت معصومه علیها‌السلام، ج ۳.
 ۲۰. طاهری، حبیب‌الله، بی‌تا، *ولایت فقیه*، تهران، دفتر انتشارات اسلام.
 ۲۱. طباطبایی، سیده سمیه، ۱۳۸۹، *حزب‌الله*، تهران، روایت فتح.
 ۲۲. عسکری‌زاده، روزبه، ۱۳۹۰، *تأثیر اندیشه سیاسی و دینی امام خمینی علیه‌السلام در پیدایش بیداری دینی و ضدصهیونیستی جنبش‌های اسلام‌گرا (حزب‌الله لبنان و جنبش جهاد اسلامی فلسطین)*، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
 ۲۳. فراتی، عبدالوهاب، ۱۳۸۱، *انقلاب اسلامی و بازتاب آن*، قم، زلال کوثر.
 ۲۴. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، بی‌تا، *القاموس المحیط*، بی‌جا، بی‌نا.
 ۲۵. قاسم، شیخ نعیم، ۱۳۸۳، *حزب‌الله لبنان*، *خط‌مشی، گذشته و آینده آن*، ترجمه محمدمهدی شریعتمدار، تهران، اطلاعات.
 ۲۶. کلانتری، ابراهیم و سید مهدی موسوی، ۱۳۹۲، «مبانی کلامی پیدایش و استقرار نظام جمهوری اسلامی»، *فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی*، ش ۵۰.
 ۲۷. متقی‌زاده، زینب، ۱۳۸۴، *جغرافیای سیاسی منطقه خلیج فارس*، با اهتمام مؤسسه شیعه‌شناسی، قم، مؤسسه شیعه‌شناسی.
 ۲۸. *مجله پاسدار اسلام*، ش ۱۲۷، ص ۴۷.
 ۲۹. محجوب، مصباح، ۱۳۹۱، *حزب‌الله و رهبری سید حسن نصرالله*، ترجمه محمدرضا میرزاجان (ابوامین)، تهران، مؤسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، ج ۱.
 ۳۰. معین، محمد، ۱۳۷۵، *فرهنگ معین*، تهران، امیرکبیر.
 ۳۱. موسوی، محمد، ۱۳۹۰، *گونه‌شناسی جنبش‌های اسلامی در قرن بیستم*، تهران، دانشگاه پیام نور.
 ۳۲. نوروزی، محمدجواد، ۱۳۸۱، *نظام سیاسی اسلام*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
 ۳۳. *هفته‌نامه العهد* (ارگان رسمی حزب‌الله)، ش ۸۵، ۱۴۰۶.
 ۳۴. یاری مطلق، میثم، ۱۳۹۵، *نقش جمهوری اسلامی در شکل‌گیری و تسادوم جریان مقاومت (حزب‌الله) در لبنان*، دانشگاه خوارزمی (گروه تاریخ).

35. www.moqawama.ir

36. www.tasnimnews.com

تأثير المبادئ الكلامية للإمامية في نشوء حزب الله اللبناني

علي كربلايي پازوكي^١ / مهدي قانعي اردكان^٢ / صالح حسنزاده^٣

ملخص البحث: المبادئ الكلامية لأية حركة، تبرر توجهاتها وأوجه تمايزها عما سواها من من التيارات العقيدية والسياسية. حزب الله اللبناني غير مستثنى من هذا الأمر. المسألة الأساسية التي يتناولها هذا البحث هي مدى تأثير المبادئ الكلامية للإمامية في نشوء حزب الله، واستمراره وسياساته. منهج هذا البحث تحليلي - وتبيني بمقاربة للكلام السياسي للإمامية. تتم معطيات البحث عن أن المبادئ الكلامية التي كانت سبباً في انبثاق الثورة الإسلامية، كانت ذاتها متأثرة بالمبادئ الكلامية للإمامية، هي التي أدت الي نشوء وقيام حزب الله. ومن هنا يمكن القول إن حزب الله من حيث المبادئ الكلامية متأثر بالثورة الإسلامية، وبتلك المجموعة من المبادئ الكلامية للإمامية التي كان لها دوراً حيوياً في تبلور حزب الله، وهي عبارة عما يل: التوحيد في الحكم، الربوبية والتشريع، الإقرار بالإمامة وولاية الفقيه، مسألة الظهور، وما الي ذلك. **الألفاظ المفتاحية:** المبادئ الكلامية للإمامية، حزب الله، الثورة الإسلامية، ولاية الفقيه.

The Impact of Imamiyeh Theological Principles on the Appearance of Lebanon Hezbollah

Ali Karbalaie Pazuki⁴ / Mahdi Qane`i Ardakan⁵ / Saleh Hasanzadeh⁶

Abstract: The theological foundations of any movement justify its orientations and differentiate it from other ideological and political currents. Hezbollah in Lebanon is no exception. The main question of the research is: what may be taken as the impact of Imamiyyeh`s theological foundations on Hezbollah's emergence, persistence and policies? The method of this article is analytical-explanatory with Imamiyyeh`s political and theological approach. The findings of the study indicate that the same theological foundations that led to the emergence of the Islamic Revolution, which itself is influenced by the theological foundations of the Imamiyyeh, led to the appearance and establishment of Hezbollah. Therefore, it can be said that Hezbollah is influenced by the Islamic Revolution in terms of theology. Those theological foundations of the Imamiyyeh having played a fundamental role in the formation of Hezbollah include: monotheism in the rule, robubiyat and tashri`a, Imamate and velayat-e faqih, the issue of zohur and so on.

Keywords: Theological Foundations of Imamiyyeh, Hezbollah, Islamic Revolution, Velayat-e Faqih.

karbalaie1383@yahoo.com

ghanei@ardakan.ac.ir

hasanzadeh@at.u.ac.ir

4. Associate professor at Allameh Tabatabaei University.

5. Phd student at Allameh Tabatabaei University.

6. Associate professor at Allameh Tabatabaei University.

١. استاذ مشارك في قسم المعارف الإسلامية، جامعة العلامة الطباطبائي.

٢. طالب دكتوراه في تدريس المعارف الإسلامية، جامعة العلامة الطباطبائي.

٣. استاذ مشارك في قسم المعارف الإسلامية، جامعة العلامة الطباطبائي.

karbalaie1383@yahoo.com

ghanei@ardakan.ac.ir

hasanzadeh@at.u.ac.ir